

so vključili skromna bogastva v širši ekonomski obtok. Ves ta napredek se vidno kaže v srednji bronasti dobi severne Italije, kjer je glavno dediščino zapustila prav Polada s svojimi najmlajšimi elementi (sub. Polada — proto-Golasecca).

Z enako metodo in z istimi poglavji se je R. Peroni lotil tudi dokumentacije in problematike drugih zgodnjebronastodobnih kulturnih območij Italije. Kot južni sosed se Poladi priključuje kulturna skupina Asciano; največ najdišč je v Emiliji grupiranih v porečju reke Renò, v Toskani je edino Asciano pri Pisi, dve sta pa še v Umbriji. V Toskani in Umbriji so bila odkrita tudi vsa najdišča pozne faze skupine Rinaldone (Rinaldone 2); razprostirajo se od doline Arna, prek Ombrone do Tibere, na vzhodu pa jih ustavijo Apenini. Na istem geografskem prostoru se je širila nekoliko mlajša bronastodobna skupina Montemerano (Scoglietto, Palidoro), le da so njena najdišča v Laciju prekoračila Tiber. Vzdož vzhodnojadranske obale je raztegnjena skupina Ripatransone; v južni Italiji (Apulija, Lukanija in Kalabrija) pa se že izraža druga faza Gauda skupine — Gaudo 2 (Gaudo 1 je poznoeneolitska grupa). In končno se po vsej južni Italiji razprostira še mlajša skupina pozne bronaste dobe: Laterza-Parco dei Monaci-Cotronei. Dasi ima njena materialna kultura celo eneolitsko tradicijo, traja vse do srednje bronaste dobe.

Meje razprostranjenosti poladskega kulturnega območja proti vzhodu R. Peroni ni dosledno upošteval. Posamezni elementi sidijo vse do naših meja in so bili tudi že v italijanski in naši literaturi večkrat dokumentirani (komolčasti ročaji vrčev, triangularna bodala). Izkopali so jih v jamskih najdiščih Tržaškega krasa in je prav, da jih na tem mestu omenimo: Pečina pod Steno (Grotta delle Gallerie), Orehova pejca (Grotta dei Ciclami) Pečina pod Muzarji (Grotta del-

l'Orso), Pečina na Leskovcah (Grotta Azzurra) in Katrina pečina (Caverna Caterina). Tako so se poladski elementi stratigrafsko združili z zgodnjebronastodobnimi na področju jugovzhodnih Alp in postali bazni člen pri snovanju bronastodobne keramike kraškega tipa. Ta se v Sloveniji najbolj kaže v Tominčevi jami in Predjami, časovno pa ji ustreza tudi najmlajša keramika Ljubljanskega barja (Notranje Gorice, Blatna Brezovica).

F. Leben

Kornél Bakay, *Scythian Rattles in the Carpathian Basin and their Eastern Connections*. Akademiai Kiado, Budapest 1971, 131 strani, 7 tabel v tekstu, 12 tabel ob koncu knjige ter 26 grafi-konskih tabel.

Delo prikazanega madžarskega strokovnjaka, ki se ukvarja z arheološkim raziskovanjem stepskih ljudstev, ki so pustila sledove na današnjem madžarskem ozemlju, zasluži prav gotovo pozornost. Ne samo da je tema nekoliko nenavadna, temveč tudi Bakayevi zaključki in rezultati nekajletnih raziskovanj in kompleksnih analiz so v nasprotju z doslej izrečenimi hipotezami o funkciji skitskih ropotulj in zvončkov. Zbral je vse primerke iz Karpatske kotline ter za primerjalni študij tudi iz Sovjetske zveze. Ime za predmet (ulit, bronast, votle stožčaste oblike, vel. od 8—23 centimetrov, plašč je različno simetrično perforiran, na vrhu je navadno figura kakšne živali, na spodnjem širšem delu prehaja v nastavek za nasaditev, votel ali trnast, lesen ročaj je bil dolg 50 do 150 cm) je v strokovni literaturi nepopolno, angl. pole-end, nem. Stangenaufsatz, rus. navjeršje, kar kaže, po avtorjevih besedah, na to, da niso doumeli prave uporabe tega predmeta. Tako on razlikuje a) predmet, ki je izdelan tako, da ob potresanju proizvaja zvoke, to je

ropotulja (angl. rattle), in predmet, ki je podobno izdelan, le da nima votlega prostora za žogico in ne da zvoka (angl. pole-end).

Delo je razdeljeno v uvod, tri poglavja, sestavljena iz manjših sestavkov in obširne bibliografije. Arheološke ugotovitve je podkrepil s spektroanalizami, metrotehničnimi podatki in muzikološkimi raziskavami ter vsa dognanja prikazal v 26 grafikonih.

V prvem poglavju je avtor obdelal ropotulje in zvončke iz Karpatske kotline (karta najdišč), Sovjetske zveze ter podal prejšnja mnenja o namenu in uporabi teh predmetov. Najdbe iz Karpatske kotline je razdelil v tri skupine: a) Madžarska (Aszód, Gyöngyös, Nagytarcsa, Szurdokpüspöki), b) Romunija (Gernyeszeg, Gyulafehérvár, Sohmid), c) iz Mihályfa. Najdbe iz Sovjetske zveze potekajo v glavnem iz kurganov, ki so včasih bajno bogati, toda kopani so bili v glavnem ob prelomu stoletja in so slabo dokumentirani. Tudi najdišča teh ropotulj in zvončkov (skoraj praviloma je ob ropotulji več zvončkov) je opisal po geografskih regijah.

O namenu teh ropotulj je še danes več mnenj, po Bakayevi sodbi zato, ker so te predmete obravnavali tipološko in niso posvetili skoraj nobene pozornosti tehnični izvedbi. Obširno podaja različne hipoteze in čeravno so nekateri raziskovalci (Iljinskaja, Bobrinskij, Smirnov, Márton) že pred njim ugotovili da dajejo ti predmeti zvok, so najbolj razširjena tale mnenja:

a) Nekateri mislijo, da je to del prapora ali vojnih insignij (Lappo-Danilevski, Bobrinskij, Felvinczi Takács, Tallgrenn).

b) Rostovcev, Darnay, Stiller, Márton menijo, da je to del okrasa na mrliškem vozu, Shlejev, da je to na koncu prečke pri vozu.

c) Največ pripadnikov ima teorija, da so bile te ropotulje pritrjene na obeh

koncih šotora (kibitka) na nomadskem vozu (Zabelin, Nagy, Minns, Fettich, Iljinskaja, Párducz, Artamonov), ki sloni na opazovanjih, ker so bile večkrat ropotulje najdene dve ali štiri skupaj.

V drugem poglavju, ki je najbolj obširno, najprej daje vse tehnometrične podatke za posamezne ropotulje v Karpatski kotlini in v Rusiji in ugotavlja, da niti dve nista povsem enaki. Praktično uporabo, da je to neke vrste muzikalni instrument, je podkrepil z muzikološkimi raziskavami. Nadalje zavrača s protiargumenti, ki slonijo na tehnični izdelavi, doslej upoštewane hipoteze o namenu ropotulj. Ko govori o okoliščinah, v katerih so bili najdeni ti primerki v Karpatskem bazenu, ugotavlja, kljub pomanjkljivim podatkom, da ne gre niti v enem primeru za grobno najdbo, temveč so bili zakopani kot depot ali pa na nekem »kultnem mestu«. Kronološko jih uvrščamo v Rusiji od 1. pol. 6. st. (področje Kuban) do 3. stoletja (področje Dnjepr). Večina ropotulj in zvončkov je bilo najdenih v grobovih, ob skeletnem pokopu, vendar ne kot osebni pridatek niti kot del posmrtno oprave. O izdelavi teh predmetov v Karpatski kotlini sta dve teoriji, da so import (Gernyeszeg, Fettich) oziroma izdelane na tem prostoru (Iljinskaja, Párducz). Po obširnih primerjavah jih Bakay datira v konec 6. in začetek 5. stoletja pr. n. š. Spektralne analize so pokazale, da sta baker in kositer (90:10) glavni sestavini za ropotulje in zvonce, iz povsem različnih krajev. Predstava živali je zelo česta na teh ropotuljah (v Karpatski kotlini 20:1, Rusiji 88:33). Najbolj pogosto je upodobljen jelen, dalje divjačina, nekatere domače živali, grifoni in zmaji.

V tretjem poglavju govori najprej o izvoru teh ropotulj in omenja najdbe podobnih predmetov iz bolj zgodnjih obdobj, od paleolitika dalje (npr. Alača-Höyük, 2300—2100 pr. n. š.) ter ugotavlja, da so vse najdbe v zvezi s šamanizmom.

Sicer pa poznamo podobne predmete tudi iz halštatskega kulturnega kroga in niso skitskega porekla (gl. op. 38 in 211). Na podlagi zgodovinskih virov — antičnih piscev na kratko oriše zgodovino Skitov.

V sestavku funkcije, duhovna osnova in obredni pomen skitskih ropotulj in zvoncev Bakay na osnovi ugotovitev, podanih v prejšnjih poglavjih — niti dve nista čisto enaki, toda to je namenoma, da se dobi raznolik zvočen efekt — ugotavlja, da so ti predmeti sodili k opremi šamana. Zvonci so bili obešeni na sami ropotulji (nekateri imajo posebne znake) ali pa so bili pritrjeni na šamanovem bobnu. Šamanov boben je tudi simbol konja, s tem Bakay pojasnjuje, zakaj se

tako pogosto najdejo deli uzde ob ropotuljah in zvoncih. Ob najdbah teh predmetov, ki so le del inventarja bogate skitske zapuščine, v Karpatskem bazenu je avtor mnenja, da so bili ritualno zakopani in da je to nedvomno skitska duhovna vsebina od Kelermesa do Nagytarcese.

To delo poleg tega, da je dalo nov vpogled v skitsko materialno in duhovno kulturo, prav gotovo potrjuje že z zbranim materialom prisotnost Skitov v Karpatski kotlini, kar zadnje desetletje oporekajo nekateri sovjetski arheologi in tistem času na tem ozemlju dokazujejo protoslovansko kulturo.

I. Rajterič-Sivec